

Købmandsliv i Thorsager i 28 år

Bent Enemark i samtale med Vilfred Friborg Hansen

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til "Folk og Liv 2011", Boggalleriet Rønne 2011. Her kan artiklen læses i sin helhed incl. billeder og billedtekster.

BILLEDE: forfatteren.

Jeg er født i 1942. Vi boede først i Jerne ved Esbjerg og senere i Vejen, hvor min far havde mink og bæver. Da jeg var en halv snes år gammel, opgav far minkene og købte en lille ejendom i Grauballe ved Silkeborg. Et stednavn, der får alle til at tænke på Grauballe-manden. Jeg husker også, da Tage fandt ham under tørvegravning i 1952¹. Det var helt klart for os på egnen, at det drejede sig om "Røde Jews" – hvorfor han blev kaldt sådan, ved jeg ikke, han hed egentlig Jens. Men han var forsvundet omkring 40 år tidligere. Han kunne godt lide at gå de fire km. fra sit hus til Svostrup Kro, hvor han fik et par øl. Så skulle han hjem igen, og kom lige forbi den mose, Grauballe-manden blev fundet i. Engang han havde været på kro og var gået hjem, forsvandt han bare. Ingen havde hørt til ham, før han altså 40 år senere blev fundet i mosen. Det var helt logisk, at det måtte være ham. Da videnskabsmændene "beviste", at liget var 2000 år gammelt ved at henvise til, at det pollen, der var i de jordlag, han blev fundet i, var 2000 år gammelt, grinede vi lidt af dem, for selvfølgelig ville Røde Jews falde ned i de gamle jordlag. Det kunne ikke bevise noget om hans alder.

Jeg er ikke sikker på, at alle i Grauballe har ladet sig overbevise om, at det ikke er Røde Jews, der ligger derinde på Moesgaard. Vi lader os ikke sådan bilde den første, den bedste historie på ærmet...

Det kan godt være, at vi er nødt til at acceptere, at Grauballemanden er 2000 år gammel. Men det rejser jo et andet væsentligt spørgsmål: Hvad blev der så af Røde Jews?

I købmandslære

Nå, det var lidt af et sidespring. Jeg er som sagt vokset op på en lille ejendom, og som det var dengang, kom jeg ud og tjene, så snart jeg var konfirmeret. Jeg var på en bitte ejendom om sommeren, og kom så vinteren derefter på efterskole i Hammel. Sommeren derefter fik jeg plads på en gård i Lemming, hvor jeg var i halvandet år.

Men min fatter spillede harmonika, og jeg havde lært det af ham, og jeg gik til harmonikaundervisning i Silkeborg. Jeg gik meget op i det, så da læreren sagde til mig, at jeg aldrig ville blive helt god til at spille, hvis jeg blev ved landbruget, fordi mine fingre ikke ville blive smidige nok, så søgte jeg væk fra landbruget, og da der blev en læreplads ledig hos købmanden i Grauballe, fik jeg den.

---

¹ Læs om fundet af Grauballe-manden i Pauline Asinghs bog "Grauballemanden – portræt af et moselig", fra 2009. Mærkeligt nok omtales teorien om, at det drejer sig om Røde Jews, slet ikke i bogen....

Så kunne jeg fortsætte med at spille harmonika. Jeg var først med i ”Rytme-kvintetten”. Senere var vi fem, der dannede et orkester ”Harmomix”, der spillede til familiefester og på restauranter. Vi blev faktisk ret populære, og det var jo rart at tjene nogle penge, når man ellers kun havde nogle håndører fra lærepladsen.

BILLEDE: Rytmekvintetten, Bent yderst til højre på harmonika.

Lærepladsen var udmærket. Købmanden selv var død året før, og så drev konen butikken videre med hjælp af to kommisser og to lærlinge. Vi havde alt, lige undtagen korn og foderstoffer, fordi der lå en mølle midt i byen, som bønderne handlede foderstoffer ved.

Læretiden var fire år, og de første to år var man i brun kittel og hjalp til med de grove ting. De sidste to år kom man i hvid kittel og kom til at hjælpe til med ekspedition i butikken.

Formiddagen gik med at betjene mælkekuskene, der havde kontrabøger med fra kunderne. Jeg tog imod bøgerne fra de kuske, der kom forbi butikken, men måtte selv ned og hente dem på mejeriet fra de kuske, der ikke kom forbi. Så var det hjem med bøger og kurv, få varerne lagt i kurven, og så tilbage til mejeriet med den fyldte kurv. Eller ud og fange de kuske, der kørte forbi og få kurvene med varer afleveret til dem.

Om eftermiddagen kørte vi landtur mandag-tirsdag. Jeg fik kørekort som 18-årig og kunne derfor køre vores folkevogns-”rugbrød”. Folk ringede deres ordrer ind, eller de afleverede en seddel med dem, hvis de kom forbi butikken. Mange betalte deres varer i æg, så jeg havde en ordentlig stak æggekasser med 30 bakker i hver med tilbage. De æg, vi ikke solgte i butikken, leverede vi til Ægpakkeriet i Odense. Mange af vore kunder på landet kunne betale alle deres købmandsvarer i æg.

Onsdag-torsdag eftermiddag stod vi på loftet og vejede varer af og pakkede dem. Alt var jo leveret i sække og tønder, så alt skulle vejes og pakkes. Det foregik på loftet og det var hundekoldt om vinteren. Men der skulle vejes af til 1 kg., 2 kg., 3 kg. og 4 kg. poser. Mel, sukker, byggryn, havregryn, sagogryn, semuljegyryn. Engang imellem kom første-kommisen op og kontrollerede, at arbejdet blev gjort ordentligt ved at tage en af de pakkede poser og kaste den hen ad gulvet – hvis ”snøvsen” (lukningen) ikke holdt, skulle der pakkes om. Værst var det i syltesæsonen, for da skulle der pakkes utrolige mængder sukker.

I kælderen skulle der tappes sprit og sirup og sulfosæbe. Siruppen var træls, for den løb meget langsomt ud, og en morgen var der fem cm. sirup over hele gulvet, fordi en lærling havde glemte at lukke for siruppen, efter at han havde sat den til at løbe af i en spand. Alle øl- og sodavandskasser, der også stod oplagret i kælderen, var indsmurt i sirup.

Vi havde også en ostekælder, hvor ostene lå i tre afdelinger: de milde, de mellemlagrede og de stærke. Især de stærke skulle vi holde godt øje med, for her skulle vi engang imellem have fat i en børste og børste ormene væk.

Fredag-lørdag eftermiddag gik vi til hænde i butikken, for det var de store handelsdage. Vi hjalp til med at prismærke og fylde hylderne op med varer. Om fredagen var der åbent til kl. 20, om lørdagen til kl. 14. Om lørdagen skulle det gamle trægulv strøs over med en bestemt slags olie og savsmuld – det gjorde det ud for gulvvask.

De to sidste år i hvid kittel var sjovere. Her fik jeg også lært at kalkulere og lægge den rigtige avance på de forskellige varer. Avancen på isenkram kunne nemt være 50%, for mange af varerne stod eller hang jo længe i butikken, før de blev solgt. Det måtte selvfølgelig indkalkuleres.

BILLEDE: i hvid kittel i butikken i Grauballe.

Soldat og kommis

I 1962 var jeg udlært, og derefter var jeg soldat i 16 måneder. Jeg var så uheldig at være på det sidste hold, der var inde i 16 måneder, de næste hold var kun inde i 14. Men i øvrigt blev jeg bartender i officersmessen på Flyvestation Karup det meste af tiden - man har vel taget hensyn til, at jeg var udlært købmand. Der hørte faktisk en hel lille købmandsbutik til messen, for soldaterne kunne jo få brug for meget – især tobak og cigaretter, men også skosvæerte, snørebånd, tandpasta og andre dagligdags nødvendigheder.

Efter soldatertiden blev jeg kommis hos købmand C. Møller Rasmussen i Guldsmedgade i Århus. Lige over for Føtex, hvor der nu er møbelforretning.

Det var en rigtig fin butik, en ”vin- og delikatessebutik”, og med alt i konserves, så jeg lærte meget der, selv om jeg kun var der et halvt år. De første par timer på dagen gik med at veje af og køre varer ud med budcykel. Derefter var jeg i butikken, hvor jeg fik lært en masse varer at kende, som vi ikke lige havde haft på hylderne i Grauballe.

Til Thorsager

Jeg begyndte efterhånden at tænke på at få egen butik. Så det drejede sig om at komme ind et sted, hvor der var udsigt til det med tiden. Så var det mine øjne faldt på Thorsager, hvor den ikke helt unge købmand Foged² søgte en kommis og talte om, at han snart skulle finde en afløser. Jeg søgte stillingen som kommis, talte med Foged nogle gange i telefon, og til sidst gik det i orden. Jeg blev ansat fra 1. september 1964. Drømmen var fra starten at komme til at overtage butikken.

Jeg boede på det tidspunkt sammen med Yvonne i en lille lejlighed i Brabrand. Efter ansættelsen hos Foged boede jeg et par uger i et kælderværelse hos murer Børge Sørensen i Thorsager, men derefter fik vi en lejlighed på loftet over Laura og Meinert Sørensen i den gamle skole ved dammen, Kirkevej 5. Vi skulle selv gøre lejligheden beboelig, men det gik fint, der blev to små værelser og et køkken. Vi gav 50 kr. om måneden i leje. Og Laura og Meinert var rare og omgængelige mennesker.

Meinert var omkring 70 år gammel, men var stadigvæk aktiv som handelsmand. Han kørte rundt i en gammel lastbil og solgte margarine. Og så handlede han kreaturer og havde det også med at handle med huse. Det sidste var noget besværligt for Laura, for Meinert kunne godt komme hjem og fortælle, at nu skulle de flytte om otte dage, for han havde solgt huset. De nåede ikke altid at pakke ud det ene sted, før de skulle flytte næste sted hen. Det så dog ud til, at de endelig havde slået sig ned i den gamle skole – de blev boende der, til Meinert døde få år senere. En datter og svigersøn Kaja og Søren boede i den ene ende af huset.

Laura var kreativ. Tingene måtte jo helst ikke koste noget, så hun havde tapetseret hele gangen op til lejligheden på loftet med blade fra en tapetbog, som hun havde fået foræret. Det var noget særpræget, men det så faktisk rigtig flot ud.

Med i det lokale

Folk sagde til mig fra starten, at det var svært at komme med i det lokale liv i Thorsager, ”for her har vi to familier, der styrer det hele og gifter sig ind i hinanden, nemlig Sørensen og Pedersen”. Der var vel noget om snakken. Villads Sørensen var ”overhoved” for Sørensen’erne, og den kendteste Pedersen var vel sognerådsformand og senere borgmester Erik Holst Pedersen.

---

² Historien bag købmand Fogeds butik kan læses i ”Folk og Liv på Røndeegnen” bind 5, 1983, s. 35-41, hvor købmand Vilhelm Foged fortæller sine erindringer i artiklen ”Købmanden i Thorsager fortæller”. Her får vi at vide, at butikken begyndte som købmandsgård i 1869. Ejer var købmand Jørgensen, der var startet som kromand og købmand i kroen på hjørnet overfor. 1901 blev købmandsgården overtaget af Jørgensens svigersøn købmand Uhrbrand, der havde den til 1923. Foged overtog butikken i 1929.

Men som ansat i købmandsbutikken gik det nok lettere med at blive accepteret. En dag kom en fra Borgerforeningen ind i butikken og fortalte mig, at jeg var blevet valgt ind i bestyrelsen aftenen før. Men jeg havde jo ikke engang været til generalforsamlingen, indvendte jeg. Men det gjorde ikke noget, fik jeg at vide, valgt var jeg.

Et år eller to efter skete det samme med forsamlingshuset. Også her blev jeg medlem af bestyrelsen uden at have vist mig til generalforsamlingen. Det har været i slutningen af 1960'erne, jeg kom med i Borgerforeningen, mens det med forsamlingshuset var i marts 1971.

Et halvt års tid efter at være kommet til Thorsager fik vi en bedre lejlighed på loftet af det røde hus på nordvest-hjørnet af Ryomvej og Stationsvej hos Elly Meldgaard og hendes far Senius Meldgaard, der var graver på kirkegården. Elly gik hjemme og passede faderen, mens han på sin side passede haven, så der ikke var et stykke ukrudt at se nogen steder. Senius hjalp også lidt til i datteren Gerda Meldgaards gartneri på Thorsgade 34, der senere blev overtaget af Gerdas bror Niels Peter Meldgaard og hans kone Marie (Torben Meldgaards forældre). De producerede alting selv på jorden over for forsamlingshuset ned til engen, og solgte det så fra butikken på hovedgaden, hvor der var gartnerbutik i den ene ende, og Marie havde trikotagebutik i den anden ende. Gartneriet var en stor virksomhed, da jeg kom til Thorsager i 1964, og ophørte vel først omkring 1980. Nu er der almene boliger på stedet.

Vi blev gift i maj 1965. Vi faldt begge to rigtig godt i hak med folk i Thorsager. Yvonne var på Carletti i Skødstrup i nogle år, men kom til at hjælpe til i butikken, da vi forpagtede den.

BILLEDE: Yvonne som "kirsebærpige".

Musikken

Jeg fortsatte med at spille harmonika, også i Thorsager. Vi var oprindelig fem i orkestret "Harmomix" og senere fire i "Hifi-kvartetten". De andre var jo inde fra Silkeborgkanten, så vi spillede meget på Silkeborg-Horsens-kanten.

I Thorsager begyndte jeg at undervise i spil på aftenskole. Jeg havde en overgang over 20 elever, der kom hver halve time aftenen igennem, mandag, onsdag og torsdag. Om tirsdagen var jeg som regel ude og spille til sølvbryllup. Fredag aften var jeg i butikken, hvor der var lang åbningstid. Lørdag aften var jeg igen ude og spille til diverse selskaber.

I en periode havde jeg et stort hold i aftenskolen i Rønde. Jeg var spændt på, hvor mange der mødte op første aften, men der kom hele 24 – i løbet af vinteren blev det dog til 16. Jeg underviste begyndere og viderekomne sammen, og måtte derfor hver gang forberede to undervisningsforløb. Eleverne var meget glade for især at få lov at spille sammen, og flere af dem kom med i eller dannede selv forskellige ungdomsbands.

De fleste fik undervisning i guitar, som jeg ikke selv kunne spille. Men det gik fint, jeg kunne vise dem det rigtige greb og undervise dem i noder. 3 - 4 harmonika-elever var der også.

En af eleverne var Torben Meldgaard, der begyndte som ti-årig. Han havde et fantastisk gehør, men det var umuligt at få ham til at lære noder. Han samlede på Richsbilleder (kaffeerstatning), og jeg gav ham altid de tre billeder, der fulgte med ekstra i hver pakning med 100 Richs-billeder. Så fandt jeg på, at han ikke fik Richsbillederne, hvis han ikke lærte sine noder. Da han havde oplevet truslen effektueret én gang, kunne han sine noder næste gang. Sådan fik Torben lært noder...

På et tidspunkt kom vi til at mangle én i vores orkester. Da var Torben 15 år gammel, og jeg måtte spørge hans forældre, om han måtte komme med i orkestret. Han fik lov og var derefter med i orkestret i en periode. Senere blev Torben en kendt og skattet "spillemand" på egnen.

Jeg gik meget op i at spille, men da vi købte butikken i 1969, var det ikke mere holdbart at være ude at spille lørdag aften og nat og ligge mere eller mindre brak om søndagen. Der var altid noget, der skulle ordnes i butikken, også om søndagen. Så jeg måtte opgive spilleriet, det var vel i løbet af 1970. Det var en svær beslutning.

Butikken

Fogeds købmandsgård lå på hjørnet af Thorsgade og Lille Randers. Butikken lå ud mod Thorsgade, Fogeds boede selv i den sydlige ende med soveværelse ovenpå. Bagude, langs Lille Randers, var der korn- og foderstof. I gården og et træhus mod syd var der trælast og byggematerialer. Den gamle motormølle længere nede ad Lille Randers var for længst opgivet og i stedet indrettet til lejligheder, der var tre i stueetagen og to ovenpå. I kælderen var der kornlager – det samme var der i kælderen under korn- og foderstofbygningen.

Foged havde kornlager for Kornkompagniet i Århus, og landmændene læssede kornet af i nogle lemme ud mod Lille Randers. Vi havde et stort arbejde med at skovle kornet videre ind i lageret. Det foregik meget som aften- eller weekendarbejde, og selvfølgelig var der ikke tale om overtidbetaling. Vi var vant til, at tingene skulle gøres færdigt, uanset tidspunktet. Når kornet skulle videre til Kornkompagniet, gik det noget lettere. Så kom de med nogle store lastbiler fra Århus og sugede kornet op med en slags ”kæmpestøvsuger”.

BILLEDE: butikken i beg. af 1970'erne, HOKI, Fogeds lejlighed til højre, fru Bachs hus i baggrund, P i gården bagved, benzinstander væk.

Sidst i 1960'erne fik vi indrettet en lejlighed på loftet over butikken, i den nordlige ende, med en lille del af loftet over korn- og foderstofbygningen inddraget. Det blev faktisk en rigtig god lejlighed. Her flyttede Yvonne og jeg ind nogenlunde samtidig med at vi overtog butikken i 1969.

Da vi kom til byen, var der foruden Fogeds butik både en brugsforening og købmand Ernst Pedersen på Vestergade 8, over for slagteren og ved siden af bager Hansen, der indtil 1980'erne havde butik i Vestergade 4. Men Ernst Pedersen kom ulykkeligt af dage året efter, og derefter ophørte hans butik – der blev i stedet cykelforretning med Leon Brandenburg til venstre og mælkeudsalg med præstegårdsforpagter Jens Laurids Sørensens bror Karl til højre. Senere blev huset købt af elinstallatør Poul Kjær, og der blev elforretning i hele huset.

Brugsen var vores egentlige konkurrent³. Der var nogle, der kun ville handle i Brugsen, og andre, der kun ville handle hos os. Og som årene gik, blev der flere og flere, der handlede begge steder. Jeg kan huske, at Foged sagde til mig, da jeg blev ansat: ”Lærerne på skolen, de handler i Brugsen. Sådan er det bare!”

Hvorfor ved jeg ikke, men Foged var lidt missionsk. Der kunne f.eks. ikke købes vin eller spiritus i butikken. Men op gennem 1960'erne var det jo tydeligt, at vin var ved at blive en væsentlig og efterspurgt vare. Jeg var vant til at handle med vin inde fra Århus, så jeg spurgte Foged, om vi ikke skulle forsøge os med at sætte et par fag med vin op. Efter nogen betænkningstid gik Foged med til det – han havde ikke selv forstand på det, men det havde jeg jo til gengæld. Selvfølgelig blev vinafdelingen hurtigt en succes og måtte udvides flere gange. Og nok var Foged missions, men han var også købmand og interesseret i at tjene penge...

Efter tre år som kommis blev jeg enig med Foged om at overtage butikken i forpagtning. Det var i 1967. To år senere købte vi butikken. Foged købte i stedet det gamle mejeri

³ Thorsager Brugsforenings historie kan læses i jubilæumsskriftet i anledning af 100-års jubilæet i 2004: ”Thorsager Brugsforening 100 år”. Desuden i ”Folk og Liv på Røndeegnen” bind 4, 1982, s. 97-102.

og indrettede tømmerhandel der. Hans lejlighed i butikkens ene ende inddrog vi til en udvidelse af butikken.

Borgerforeningen

Borgerforeningen er fra 1946 og var sikkert oprindelig en forening for byens håndværkere og handlende, men allerede da jeg kom til byen i 1964 var den først og fremmest en selskabsforening. Foreningen stod for at arrangere de årlige fastelavnsfester, juletræsfester og sommerfester, og så bragte den hver jul en blomst ud til foreningens pensionister.

Sommerfesterne begyndte i 1980 og gik rigtig godt de første 25 år. Folk bakkede op og deltog i optog, vejfodbold, morgenbanko, Rundkirkeløb, børnemusikgrandprix og meget andet. Sågar en "Miss Thorsager"-konkurrence havde vi et år. Og så var der masser af gøgl og konkurrencer med skydetelt, vandstol, fiskedam og meget andet. Festerne gik over tre dage, med stor åbning om fredagen, aktiviteter især for de voksne om lørdagen, og især for børnene om søndagen. Det gav et overskud, der gjorde det muligt at holde forsamlingshuset i fin stand og støtte mange andre aktiviteter i byen.

De sidste gange, jeg var med, var jeg "mikrofonholder" og holdt styr på talerne og indslagene. Men til sidst var det som om det blev mindre og mindre familiefest. Og så begyndte man at tale om at slå Borgerforeningen og Forsamlingshuset sammen, og det kunne jeg ikke acceptere. Jeg var bange for, at så ville det blive en endnu mindre skare af "Tordenskjolds soldater", der kom til at trække læsset. Så jeg gik ud af Borgerforeningens bestyrelse, men fortsatte i Forsamlingshuset.

Det endte dog med, at de to foreninger ikke blev slået sammen. 2006 kunne borgerforeningen fejre sit 60-års jubilæum, men på det tidspunkt var opbakningen til både sommerfesten og foreningen begyndt at vakle. Sommerfesten i 2009 blev den sidste, og derefter blev borgerforeningen nedlagt.

Nu er sommerfesterne så afløst af en Familiedag, der arrangeres af i alt fem foreninger, dels de to "gamle" Forsamlingshuset og KFUM-spejderne, dels tre nye foreninger: Bylauget, der blev oprettet i 2004, Distriktsrådet, der blev dannet i 2008, samt Thors Venner, der blev oprettet i 2009 og som også har stået bag oprettelsen af "Byens Telt", der er tænkt som et nyt samlingssted for Thorsager-borgerne. Familiedagen har været afholdt både sidste år og i år med stor succes.

Det ser ud til, at man har fundet det rigtige koncept nu, og vi i forsamlingshuset er selvfølgelig med til at bakke op om de nye initiativer.

Borgerlisten

Jeg kom som nævnt ind i Borgerforeningens bestyrelse sidst i 1960'erne. Kommunalreformen kom i 1970, og det var nok frygten for at drukne i den nye storkommune, hvor Rønne helt klart var centrum, der fik os til at lave en Borgerliste til valget i 1970. Det drejede sig om at få nogen fra Thorsager ind i den nye kommunalbestyrelse.

Ove Nielsen var formand for Borgerforeningen på det tidspunkt. Han arbejdede ved ARKE (elselskabet), boede over for mejeriet, og var i øvrigt en meget respekteret mand. Og så var han socialdemokrat, og det blev noget af et problem for ham, da han blev opstillet som nr. et på den nye Borgerliste.

Det viste sig nemlig, at socialdemokraterne ikke ville acceptere, at Ove stillede op på en borgerliste, så der blev en vældig ballade. Ove fik problemer med sine egne socialdemokrater, og nogle socialdemokrater meldte sig ud af Borgerforeningen i protest. Det endte med, at Ove meddelte os i Borgerforeningens bestyrelse, at han ikke kunne stille op alligevel.

Vi fik dog lavet en liste, som jeg også selv stod på, og vi var i listeforbund med de tilsvarende borgerlister i Ugelbølle og Rønede ("Bregnet Sogns Borgerliste").

Vi fik dog ingen indvalgt. Til gengæld kunne vi slå os til tåls med, at det blev gårdejer Erik Holst Pedersen fra Venstre, fra Bakkegården i Thorsager, der blev borgmester i den nye storkommune og i øvrigt forblev det til og med 1981.

Ved det følgende valg fik vi igen opstillet en liste, og igen var vi i listeforbund med borgerlisten i Rønede – derimod blev der ikke mere en liste i Ugelbølle.

Heller ikke denne gang fik vi nogen indvalgt. Men tredje gang er som bekendt lykkens gang, og det var det også for os, idet vi i 1978 fik sparekasseassistent Gerda Malmose valgt ind. Hun blev så i løbet af valgperioden gift Hjort Nielsen og flyttede til Rønede, så hun var ikke aktuell ved det følgende valg i 1981.

Her lykkedes det så til gengæld at få en meget populær skikkelse valgt ind, nemlig tømrer Jens Villy Laursen. Han gjorde en flot indsats for Thorsager, men ønskede ikke genopstilling i 1985. Han mente, det gik for meget ud over hans forretning.

Borgerforeningen stod for opstillingen af Borgerlisten ved valgene i 1970'erne, men det blev ved med at give problemer, så det endte med, at listen blev udskilt fra foreningen. Selv om der selvfølgelig blev ved med at være en del personsammenfald. Jeg var herefter med ved opstillingerne til borgerlisten, selv om jeg ikke var i borgerforeningen mere. Vi fortsatte med at have listeforbund med "Bregnet Sogns Borgerliste" i Rønede, og det var denne listes spidskandidat Peter Knudsen, der overtog borgmesterposten efter Holst Pedersen fra 1982 til og med 1989. Samarbejdet mellem de to lister var så tæt, at vi følte, at vi var sammen om at besætte borgmesterposten.

Ved valget i november 1985 fik jeg lokket en forholdsvis nytilflyttet politibetjent ved navn Klaus Mikkelsen til at stille op på Borgerlisten. Det var fordi vores hidtidige repræsentant tømrer Laursen ikke ville opstille. Klaus sagde ja, tilsyneladende uden at tænke på, at han kunne "risikere" at blive valgt. Ved optællingen af stemmerne i forsamlingshuset viste det sig så, at han var kommet ind, og jeg måtte ringe til ham og sige, at han nok blev nødt til at komme ned i forsamlingshuset. Klaus spurgte overrasket: "Jamen, er det da gået så galt?" Og det var det jo – hvorefter Klaus repræsenterede listen i byrådet den næste snes år, indtil Rønede Kommune ophørte med at eksistere fra 2007.

Peter Knudsen var som nævnt borgmester for perioden 1982-89. Han trak sig ud af byrådet i 1993, og Rønede-listen fik i stedet Holger Degn valgt ind. Da han ved næste valg i 1997 var gået over til Socialdemokratiet, blev de to borgerlister slået sammen til én med Klaus Mikkelsen som spidskandidat. Sidst i 1990'erne havde vi fra Thorsager to repræsentanter i byrådet, da Jytte Rønede Andersen skiftede fra Socialdemokratiet til os.

En helt speciel situation opstod ved det første valg til sammenlægningsudvalget og Syddjurs Kommune i november 2005. Vi havde dannet en fælles Borgerliste for hele kommunen og var til møde om konstitueringen på rådhuset i Ebeltoft. Længe så det ud til, at Klaus var blevet valgt ind, så det var ham, der var med til konstitueringsforhandlingerne sammen med Jørgen Brøgger fra Ebeltoft. Men i løbet af aftenen viste det sig, at det i stedet var Anette Quist Busk fra Pindstrup, der var blevet valgt ind på vores liste sammen med Jørgen Brøgger, så ved midnatstide overtog hun Klaus's plads ved forhandlingsbordet. Hvorefter hun ganske få dage senere meldte sig ud af Borgerlisten og gik over til Socialdemokraterne. Så Jørgen Brøgger blev vores eneste repræsentant i det nye Syddjurs Byråd.

Ved det seneste valg i 2009 meldte jeg fra til arbejdet med listen, men lod mig dog overtale til at stille op. Listen er nu ledet af Jørgen Ørgaard fra Mols. Den har også efter sidste valg en enkelt repræsentant i byrådet, nemlig fortsat Jørgen Brøgger.

Jeg tror, vi må erkende, at borgerlisternes tid er forbi i storkommunen. Lokalpolitikken begynder at ligne landspolitik, og det kunne jo ikke engang i Rønne Kommune lade sig gøre at samle alle lokale stemmer her i Thorsager om én kandidat. Hvordan skulle det så kunne lade sig gøre i en endnu større kommune, hvor der nødvendigvis skal samles stemmer fra flere lokalområder?

Forsamlingshuset

Jeg blev valgt ind i forsamlingshusets bestyrelse 25. marts 1971 og blev straks kasserer – det mente de måtte være jobbet for en købmand. Jeg havde 40-års jubilæum som kasserer og bestyrelsesmedlem her i foråret og blev noget overrasket over en fejring med jubilæumslagkage ved fællesspisningen i forsamlingshuset i april. Bestyrelsen kendte min svaghed for lagkage med kaffe, så det var da en velvalgt måde at fejre jubilæet på.

Forsamlingshuset har selvfølgelig haft sine op- og nedture i de 40 år, jeg har været med⁴. Men hver gang, der har været optræk til krise, har borgerne stået sammen om at redde huset. I 1995 fik vi nyt køkken og forskellige andre forbedringer, og Inga Pedersen fra Skrejrup blev værtinde og var det de næste otte år.

Indsamlingen til forbedringerne og det frivillige arbejde for at udføre dem var gået rigtig fint. Men både de traditionsrige høstfester og julefrokoster måtte opgives på grund af manglende tilslutning.

I det første tiår af dette årtusinde er det dog gået forrygende. Medlemstallet er steget fra omkring 100 til over 200 i perioden, og da vi skulle have nyt tag og gulv i 2003-04 lykkedes det ved gavespil og aktietegning og meget mere at skaffe de nødvendige ca. 400.000 kr. og at få frivillig arbejdskraft til udførelsen. 26. marts 2004 var det som et nyt hus, der blev taget i brug til Brugsens 100-års jubilæum. Inddragelsen af scenen til gulvplads gav ekstra 30 m².

2005 begyndte vi på et nyt tiltag, der snart skulle vise sig at blive en af vore hidtil største succeser, nemlig den månedlige fællesspisning. Man får to retter mad for en halvtredser, og det benytter familierne og ikke mindst børnefamilierne sig af i stort omfang, og så lærer man samtidig hinanden at kende, tilflyttere optages i fællesskabet, og folk lærer at benytte forsamlingshuset. Vi er næsten hver gang over hundrede deltagere – en enkelt gang har vi været oppe på 149.

Vi passerede 200 medlemmer allerede i efteråret 2009. Helt afgørende er det, at vi i Janne Simonsen har en meget dygtig værtinde (fra 2008), der nu har kunnet gøre arbejdet som værtinde til et heltidsjob, især fordi hun har fået oparbejdet en god forretning med at levere mad ud af huset. Omkring 80% af udlejningerne går til folk udenbys fra.

Whistklubben er stadigvæk et af vore aktiver, den har hver mandag aften siden 1989 kunnet samle mellem 20 og 40 deltagere – om end der ind imellem kun er et par stykker fra Thorsager-området, men det er da fornemt at se, at folk kommer fra hele Djursland for at spille whist i Thorsager.

BILLEDE: 40 års jubilæum.

Butikken

Det gik rigtig fint med butikken. Der flyttede jo flere og flere til byen, så omsætningen var stigende, sikkert både i Brugsen og hos os. Rughaven og Havrevænget kom til i 1970'erne, Trimmelbakken

⁴ Thorsager Forsamlingshus's historie kan læses i artiklen "Thorsager Forsamlingshus" i "Folk og Liv på Rønneegnen" bind 6, 1984. Det første forsamlingshus blev bygget på samme sted 1886, det nuværende er fra 1934.

og pensionistboliger og andelsboliger i 1980'erne og 90'erne. De nye sommerhusområder betød også øget omsætning.

Vi var medlem af HOKI-kæden og godt tilfredse med det. Kaffen var vores store slagnummer. Jeg fik Fogeds opskrift på den rigtige kaffeblanding. Kaffebønnerne kom i store 100 kg. sække, og så blandede vi bønnerne i kælderen – Santos og Robusta og hvad de nu hed - og sendte dem derefter med Sechers rutebiler til brænding i Kafferisteriet i Århus to gange om ugen. ”Den frie købmands kaffe” var et begreb, der trak kunder til, og som Brugsen havde svært ved at hamle op med.

Derimod var der ikke rigtig noget, der hed ”tilbud”. Tingene kostede, hvad de kostede, og priserne var nogenlunde faste.

Vi moderniserede butikken både ved overtagelsen i 1969 og to år senere i 1971, hvor Foged flyttede sin trælast til det gamle mejeri, som han havde købt året før. Samtidig flyttede han fra lejligheden i hovedbygningen, som vi så kunne flytte ind i i stedet.

BILLEDE: Thorsager i 1973.

I 1974 købte vi naboejendommen af fru Bach, enke efter skrædder Poul Bach. Med til handelen hørte, at fru Bach fik lov at bo i huset, så længe hun levede, men vi kunne straks lave en ny parkeringsplads i hendes tidligere have.

Den gamle motormølle, der dog i mange år for størstedelen havde fungeret som beboelsesejendom, brændte i 1971, og derefter købte kommunen brandtomten for at skaffe plads til en vejudvidelse af Lille Randers. Vejudvidelsen betød også nedrivning af Karl Sørensens ejendom på Lille Randers 6 (resten af vejudvidelsen blev senere opgivet). Derefter mageskiftede vi med kommunen, så vi fik resterne af motormøllegrunden, hvor vi bl.a. opførte et garageanlæg. Kommunen overtog til gengæld det engareal, vi havde fået sammen med fru Bachs hus. Det blev indrettet til grønt areal og legeplads.

I 1979 døde fru Bach, og vi ragte huset ned og inddrog hele arealet til parkeringspladser. Fem år senere byggede vi stort set en helt ny butik på det, der før havde været gårdsplads og trælast, og indgangen til butikken blev flyttet om til parkeringspladsen. Indgangen ud mod gaden blev blændet af og ændret til udstillingsvindue. Vi opførte et nyt benzinanlæg ud mod gaden, hvor fru Bachs hus havde været. Vi havde haft en benzinstander foran huset, ud mod gaden, fra Fogeds tid, men dengang var der jo ikke selvbetjening, så vi skulle rende ud og tanke for folk, når de holdt derude og dyttede. Derfor havde vi ikke haft benzinsalg i nogle år. Det nye anlæg var selvbetjent – det var en helt anden sag.

BILLEDE: Thorsager midt 1980'erne.

BILLEDE: den nye butik og indgang fra P-pladsen 1985.

BILLEDE: personalet efter udvidelse midt 80erne.

Ophør

1980'erne blev jo kendt som ”fattigfirserne”, men vores omsætning var faktisk god hele årtiet igennem. Vi havde stort set ingen økonomiske problemer. Vi blev godt nok nervøse, da discountbutikkerne begyndte at dukke op i nabolaget sidst i firserne. Først i Hornslet, men det viste sig, at det ikke fik indflydelse på vores omsætning. Så i Ryomgaard, men heller ikke det fik den store indflydelse.

Men så kom Fakta i Rønde i 1990, og det kunne vi mærke stort set fra dag ét. Vi mistede halvdelen af vores omsætning på tre år. I 1991-92 forsøgte jeg at imødegå problemerne ved at lave 73 varenumre til discountsalg. Det virkede også, det tonsede ud med varer, men kun discountnumrene. Folk hentede simpelt hen discountvarerne uden at købe andet samtidig, som det naturligvis havde været vores plan. Så vi solgte masser af varer, men vi tjente ingenting. Det sidste år, 1992, havde vi direkte underskud på 180.000 kr. Så var det lige som ikke sjovt mere.

Jeg gik sammen med HOKI om at forsøge et helt nyt koncept. Det gik ud på at lave en kiosk, der skulle være åben fra middag til kl. 21 eller 22 aften og i weekenderne. Med pølser og is og øl og vand, men også almindelige købmandsvarer. Vi havde det stort set klar til start.

Men så var det, Yvonne så en annonce i Jyllands-Posten om, at de søgte en bestyrer til DSB's kiosk på jernbanestationen i Randers. Så fik vi en alvorlig snak om hvad vi skulle gøre. I første omgang blev vi enige om, at jeg selvfølgelig skulle søge. Men så fik jeg stillingen! Og så sprang vi ud i det. Afgørende var en betragtning om, at vi jo ikke havde nogen form for sikkerhed for, at det nye kiosk-koncept ville holde. Vi kunne risikere at stå i samme situation om to år igen. Yvonne fulgte med som medhjælp og slap så ikke for mig som arbejdsgiver i denne omgang.

Så solgte vi butikken til en mand fra JL-Super i Grenaa, der ville forsøge sig med det nye koncept. Det varede knap to år, så måtte han give op. Jeg kan selvfølgelig ikke vide, om det samme ville være sket for os, men det er da overvejende sandsynligt. Så vi fortrød aldrig det helt afgørende valg. Jeg blev kioskbestyrer i Randers fra 1993. Det var et rigtig godt job, med indbygget økonomisk sikkerhed. Jeg beholdt det indtil i år, hvor jeg er fyldt 68. Så må det være tilladt at lægge op.

Vores gamle købmandsgård blev omkring årtusindskiftet solgt til Røndeegnens Boligselskab, der har bygget almene boliger på stedet, i sammenhæng med tilsvarende boliger på den gamle kro- og centralgrund på den anden side af Lille Randers. Det er faktisk blevet til et temmelig stort og flot boligprojekt. Det indgik i projektet, at den gamle hovedbygning til købmandsgården skulle bevares, men det gjorde hele projektet kompliceret og en del dyrere end forudset, så mens de øvrige bygninger stod færdige, tog det et par år mere, før lejlighederne i den gamle købmandsbygning kunne tages i brug. Det skete omkring 2005.

For os er både købmandsliv og kioskliv slut, og vi nyder vores otium. Jeg passer hus og have, Yvonne hjælper ind imellem i blomsterbutikken nede på hjørnet, og vi er så heldige at begge vore piger, Kanika og Patricia, har slået sig ned tæt på, nemlig i Rønde.

BILLEDE: den gamle købmandsgård i dag: almene boliger.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen til "Folk og Liv 2011", Boggalleriet Rønde 2011. Her kan artiklen i sin helhed sammen med billeder og billedtekster læses.